Κράτος, Επιχειρήσεις και Ρύθμιση στην Πολιτική Οικονομία της Κίνας: από τον κρατικό καπιταλισμό στην τεχνολογική γεωοικονομία

Βασικό ερώτημα

Πώς οργανώνεται η σχέση κράτους–επιχειρήσεων στην Κίνα και γιατί αυτή η μορφή καπιταλισμού παρήγαγε τόσο υψηλή τεχνολογική και βιομηχανική ισχύ;

1. Η βασική ιδέα είναι ότι στην Κίνα:

- η αγορά δεν υποκαθιστά το κράτος,
- το κράτος δεν καταργεί την αγορά,
- αλλά δημιουργείται ένα υβριδικό σύστημα:
    - κρατικής καθοδήγησης,
    - ανταγωνισμού,
    - τεχνολογικού σχεδιασμού,
    - χρηματοπιστωτικού ελέγχου,
    - και πειθαρχίας επιχειρήσεων.

Άρα η Κίνα δεν εξηγείται καλά ούτε από:

- τον κλασικό φιλελευθερισμό,
- ούτε από τη σοβιετικού τύπου κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία.

Κομβικές είναι έννοιες που έχουμε αναλύσει διεξοδικά στα μαθήματα όπως:

- αναπτυξιακό κράτος,
- Κρατικός καπιταλισμός,
- embedded autonomy,
- διακυβέρνηση τεχνολογική-βιομηχανική,

2. Η Κίνα ως εναλλακτική μορφή καπιταλισμού

- ΗΠΑ → shareholder capitalism
- ΕΕ → regulatory capitalism
- Κίνα → party-state capitalism

Κεντρικό επιχείρημα:

Στην Κίνα η αγορά λειτουργεί εντός πολιτικά καθορισμένων στρατηγικών στόχων.

Η ιστορική συγκρότηση του κινεζικού μοντέλου

3. Από τον Mao στον Deng Xiaoping

Βασικές τομές:

Εποχή Mao

- κρατική ιδιοκτησία,
- κεντρικός σχεδιασμός,
- χαμηλή παραγωγικότητα.

Deng reforms (μετά το 1978)

- Σοσιαλισμός με Κινεζικά χαρακτηριστικά
- Σταδιακή εισαγωγή φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων
- Ειδικές Οικονομικές Ζώνες,
- Αποκέντρωση,
- Άνοιγμα σε ξένες επενδύσεις.

Η Κίνα δεν ιδιωτικοποίησε πλήρως το κράτος. Δημιούργησε αγορές υπό κρατική επιτήρηση.

4. Η άνοδος των Κρατικά Ελεγχόμενων Επιχειρήσεων και του μικτού καπιταλισμού

Κρατικά ελεγχόμενες επιχειρήσεις

- Προϋπήρχαν των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων
- δεν εξαφανίστηκαν,
- αλλά αναδιοργανώθηκαν

Κυρίως:

- ενέργεια,
- τηλεπικοινωνίες,
- υποδομές,
- βαριά βιομηχανία,
- AI,
- Ημιαγωγοί.

Κεντρική ιδέα:

Το κράτος κρατά τον έλεγχο αλλά όχι την διαχείριση της οικονομίας

Βλέπουμε αναλογίες με:

- γαλλικό dirigisme,
- ιαπωνικό MITI,
- κορεατικό developmental state.

5. Πώς ρυθμίζει λοιπόν το κινεζικό κράτος τις επιχειρήσεις;

Α. Ιδιοκτησία

- ΚΕΕ
- μεικτή ιδιοκτησία
- κρατικά funds
- local government financing vehicles

Β. Χρηματοδότηση

Κεντρικό σημείο.

Οι μεγάλες τράπεζες:

- είναι κρατικά ελεγχόμενες,
- κατευθύνουν πίστωση στρατηγικά.

Άρα:

Το κινεζικό κράτος δεν ελέγχει μόνο τη ρύθμιση αλλά και τη ροή κεφαλαίου.

6. Το Κόμμα μέσα στις επιχειρήσεις

Επιτροπές του Κομουνιστικού Κόμματος Κίνας (ΚΚΚ) μέσα σε:

- ΚΕΕ
- ιδιωτικές επιχειρήσεις
- tech companies

Άρα:

- η εταιρική διακυβέρνηση δεν είναι πλήρως αυτόνομη,
- το Κόμμα παραμένει μηχανισμός πολιτικού ελέγχου.

Παραδείγματα

- Huawei,
- Tencent,
- Alibaba.

Κεντρικό συμπέρασμα:

Στην Κίνα το κράτος επιτρέπει ιδιωτική επιχειρηματικότητα αλλά με μεγάλα όρια στην αυτόνομη επιχειρηματική δράση.

8. βιομηχανική και τεχνολογική πολιτική στην Κίνα

Στόχοι:

- upgrading στην αλυσίδα αξίας,
- τεχνολογική αυτονομία,
- μείωση εξάρτησης από Δύση.

9. Made in China 2025

Το πρόγραμμα στοχεύει:

- AI,
- robotics,
- EVs,
- ημιαγωγούς,
- βιοτεχνολογία,
- αεροναυπηγική

Μηχανισμοί:

- επιδοτήσεις,
- άμεση χρηματοδότηση,
- procurement,
- state venture capital,

- protection,
- technology transfer.

10. Η τεχνολογική γεωοικονομία

- ΗΠΑ export controls,
- chips war,
- Huawei sanctions,
- TikTok,
- rare earths.

Κεντρική ιδέα:

Η τεχνολογία μετατρέπεται σε πεδίο γεωπολιτικής και οικονομικής ισχύος.

11. Είναι αποτελεσματικό το κινεζικό μοντέλο;

Πλεονεκτήματα

- ταχύς βιομηχανικός μετασχηματισμός,
- μαζικές φυσικές υποδομές,
- τεχνολογική άνοδος,
- μακροπρόθεσμος οικονομικός προγραμματισμός,
- ηγεσία στην πράσινη μετάβαση

Αντιφάσεις

- χρέος,
- overcapacity,
- real estate crisis,
- πολιτικός έλεγχος,
- αναπαραγωγή των πιο αρνητικών χαρακτηριστικών του καταναλωτικού Για δύο Προτεινόμενη τελική συζήτηση προς τους φοιτητές

Μήπως η άνοδος της Κίνας οδηγεί διεθνώς σε επιστροφή του κράτους στην οικονομία;

- IRA στις ΗΠΑ,
- ευρωπαϊκή βιομηχανική πολιτική,
- strategic autonomy,
- green industrial policy.

Κράτος, Επιχειρήσεις και Ρύθμιση στην Πολιτική Οικονομία της Κίνας

Από τον κρατικό καπιταλισμό στην τεχνολογική γεωοικονομία

Η μελέτη της πολιτικής οικονομίας της Κίνας αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, καθώς η κινεζική περίπτωση αμφισβητεί πολλές από τις βασικές παραδοχές που κυριάρχησαν στη διεθνή πολιτική οικονομία και στη μικροοικονομική θεωρία κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η εντυπωσιακή οικονομική και τεχνολογική άνοδος της Κίνας δεν βασίστηκε σε ένα πρότυπο πλήρους οικονομικού φιλελευθερισμού ούτε σε μια κλασική μορφή κεντρικά σχεδιασμένης οικονομίας σοβιετικού τύπου. Αντίθετα, συγκροτήθηκε ένα υβριδικό μοντέλο στο οποίο η αγορά, ο ανταγωνισμός και η επιχειρηματικότητα λειτουργούν εντός ενός πλαισίου έντονης κρατικής καθοδήγησης, πολιτικού ελέγχου και στρατηγικού βιομηχανικού σχεδιασμού.

Η κινεζική εμπειρία έχει ιδιαίτερη θεωρητική σημασία για τη μικροοικονομική θεωρία και τη ρύθμιση, διότι αναδεικνύει πως η σχέση κράτους και επιχειρήσεων δεν περιορίζεται στη διόρθωση αποτυχιών της αγοράς ή στη διασφάλιση συνθηκών ανταγωνισμού, όπως υποστηρίζουν οι περισσότερο φιλελεύθερες προσεγγίσεις. Στην κινεζική περίπτωση, το κράτος δρα ταυτόχρονα ως ρυθμιστής, ιδιοκτήτης, χρηματοδότης, στρατηγικός σχεδιαστής και μηχανισμός πολιτικής πειθαρχίας των επιχειρήσεων. Η αγορά συνεπώς δεν λειτουργεί ως αυτόνομος μηχανισμός κατανομής πόρων, αλλά ως εργαλείο επίτευξης ευρύτερων εθνικών και γεωοικονομικών στόχων.

Η κλασική νεοφιλελεύθερη προσέγγιση αντιμετωπίζει το κράτος ως έναν θεσμό που παρεμβαίνει περιορισμένα στην οικονομία, κυρίως για να διορθώσει market failures, να προστατεύσει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας και να διασφαλίσει αποτελεσματικό ανταγωνισμό. Η κινεζική πολιτική οικονομία λειτουργεί με διαφορετική λογική. Το κινεζικό κράτος δεν θεωρεί ότι οι αγορές παράγουν από μόνες τους τα βέλτιστα αναπτυξιακά αποτελέσματα. Αντίθετα, θεωρεί ότι η δομική αναβάθμιση της οικονομίας, η τεχνολογική πρόοδος και η εθνική ισχύς απαιτούν ενεργή κρατική παρέμβαση, στρατηγική κατανομή πόρων και μακροπρόθεσμο βιομηχανικό σχεδιασμό.

Η ιστορική διαμόρφωση αυτού του μοντέλου συνδέεται άμεσα με τις μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν μετά το 1978 υπό την ηγεσία του Deng Xiaoping. Η περίοδος του Mao Zedong χαρακτηριζόταν από εκτεταμένο κεντρικό σχεδιασμό, πλήρη κρατική ιδιοκτησία και περιορισμένη παραγωγικότητα. Η οικονομία παρέμενε σχετικά απομονωμένη από τις διεθνείς αγορές, ενώ η παραγωγική δομή ήταν ανεπαρκώς διαφοροποιημένη. Οι μεταρρυθμίσεις του Deng δεν οδήγησαν σε πλήρη μετάβαση προς τον φιλελεύθερο καπιταλισμό, αλλά σε μια σταδιακή διαδικασία marketization υπό πολιτικό έλεγχο του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Το μοντέλο που διαμορφώθηκε περιγράφηκε ως «σοσιαλισμός με κινεζικά χαρακτηριστικά». Στην πράξη, αυτό σήμαινε την εισαγωγή αγοραίων μηχανισμών χωρίς εγκατάλειψη της πολιτικής κυριαρχίας του κόμματος πάνω στην οικονομία. Δημιουργήθηκαν ειδικές οικονομικές ζώνες, προσελκύθηκαν ξένες επενδύσεις και ενισχύθηκε η εξαγωγική βιομηχανία, αλλά οι στρατηγικοί τομείς παρέμειναν υπό κρατικό έλεγχο. Έτσι, η Κίνα δεν ακολούθησε την πορεία μαζικών ιδιωτικοποιήσεων που χαρακτήρισε πολλές δυτικές οικονομίες από τη δεκαετία του 1980 και μετά. Αντίθετα, το κράτος διατήρησε τον έλεγχο στα «διοικητικά ύψη» της οικονομίας, δηλαδή στην ενέργεια, στις τηλεπικοινωνίες, στις μεταφορές, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στις στρατηγικές βιομηχανίες.

Οι κρατικές επιχειρήσεις (State-Owned Enterprises – SOEs) παραμένουν μέχρι σήμερα κεντρικός πυλώνας της κινεζικής οικονομίας. Παρότι πολλές αναδιαρθρώθηκαν ώστε να λειτουργούν με αγοραία κριτήρια και να ανταγωνίζονται σε διεθνές επίπεδο, συνεχίζουν να υπηρετούν ευρύτερους κρατικούς στόχους. Οι επιχειρήσεις αυτές δεν αποτελούν απλώς οικονομικούς οργανισμούς που επιδιώκουν μεγιστοποίηση κέρδους, αλλά εργαλεία βιομηχανικής πολιτικής, τεχνολογικής ανάπτυξης και γεωοικονομικής ισχύος.

Η λειτουργία των SOEs αποκαλύπτει μια κρίσιμη διάσταση της κινεζικής πολιτικής οικονομίας: τη στενή σύνδεση χρηματοπιστωτικού συστήματος και κρατικού σχεδιασμού. Σε αντίθεση με τα δυτικά χρηματοπιστωτικά μοντέλα, όπου η κατανομή κεφαλαίου καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από ιδιωτικές αγορές και βραχυπρόθεσμες αποδόσεις, στην Κίνα οι μεγάλες τράπεζες παραμένουν κρατικά ελεγχόμενες. Αυτό επιτρέπει στο κράτος να κατευθύνει πιστώσεις προς στρατηγικούς τομείς, ανεξάρτητα από τις άμεσες πιέσεις κερδοφορίας. Η λογική αυτή συνδέεται με την έννοια του patient capital: του κεφαλαίου που επενδύεται με μακροπρόθεσμο στρατηγικό ορίζοντα και όχι αποκλειστικά βάσει βραχυπρόθεσμων χρηματοοικονομικών αποδόσεων.

Μέσω αυτού του μηχανισμού, το κινεζικό κράτος κατάφερε να στηρίξει μαζικά έργα υποδομών, βιομηχανική αναβάθμιση και τεχνολογική ανάπτυξη. Οργανισμοί όπως η China Development Bank και η Export-Import Bank of China λειτούργησαν ως μηχανισμοί χρηματοδότησης της βιομηχανικής πολιτικής και της διεθνούς οικονομικής επέκτασης της χώρας. Η σχέση κράτους και επιχειρήσεων συνεπώς δεν περιορίζεται στη ρύθμιση της αγοράς, αλλά επεκτείνεται στον ίδιο τον έλεγχο της ροής κεφαλαίου.

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος εντός των επιχειρήσεων. Στην κινεζική περίπτωση, το κόμμα δεν λειτουργεί εξωτερικά προς την οικονομία, αλλά ενσωματώνεται άμεσα στους μηχανισμούς εταιρικής διακυβέρνησης. Κομματικές επιτροπές λειτουργούν τόσο στις κρατικές όσο και στις μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις, διασφαλίζοντας ότι οι επιχειρηματικές στρατηγικές δεν αποκλίνουν από τις πολιτικές και εθνικές προτεραιότητες του κράτους.

Αυτή η διάσταση γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στην περίπτωση μεγάλων τεχνολογικών επιχειρήσεων όπως η Alibaba, η Tencent και η Huawei. Η εντυπωσιακή ανάπτυξη αυτών των επιχειρήσεων συχνά δημιούργησε την εντύπωση ότι η Κίνα μετασχηματίζεται σταδιακά προς έναν περισσότερο φιλελεύθερο καπιταλισμό. Ωστόσο, οι παρεμβάσεις του κράτους μετά το 2020 έδειξαν σαφώς τα όρια της ιδιωτικής αυτονομίας.

Η υπόθεση του Jack Ma αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η ακύρωση της δημόσιας εγγραφής της Ant Group και η αυστηροποίηση της ρύθμισης στις ψηφιακές πλατφόρμες κατέδειξαν ότι το κινεζικό κράτος αποδέχεται την ιδιωτική επιχειρηματικότητα μόνο εφόσον αυτή δεν μετατρέπεται σε αυτόνομο κέντρο οικονομικής και πολιτικής ισχύος. Η κρατική παρέμβαση δεν αποσκοπούσε μόνο στην προστασία του ανταγωνισμού ή των καταναλωτών, όπως θα υποστήριζε μια δυτική αντιμονοπωλιακή προσέγγιση, αλλά και στη διατήρηση της πολιτικής κυριαρχίας του κόμματος πάνω στην οικονομία και στη διαχείριση των δεδομένων, της χρηματοδότησης και των ψηφιακών υποδομών.

Η τεχνολογική πολιτική αποτελεί σήμερα το σημαντικότερο ίσως πεδίο στο οποίο εκδηλώνεται η ιδιαίτερη μορφή της σχέσης κράτους–επιχειρήσεων στην Κίνα. Η μετάβαση προς μια οικονομία υψηλής τεχνολογίας αντιμετωπίζεται όχι μόνο ως οικονομικός στόχος αλλά και ως στρατηγικό ζήτημα εθνικής ασφάλειας και γεωπολιτικής ισχύος. Το πρόγραμμα “Made in China 2025” εξέφρασε ακριβώς αυτή τη λογική. Μέσω κρατικών επιδοτήσεων, κατευθυνόμενης χρηματοδότησης, δημόσιων επενδύσεων και πολιτικών τεχνολογικής μεταφοράς, η Κίνα επιδίωξε να αναβαθμίσει τη θέση της στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας και να μειώσει την εξάρτησή της από δυτικές τεχνολογίες.

Οι τομείς προτεραιότητας περιλάμβαναν:

- τεχνητή νοημοσύνη,
- ημιαγωγούς,
- ρομποτική,
- ηλεκτρικά οχήματα,
- βιοτεχνολογία,
- αεροδιαστημική,
- πράσινες τεχνολογίες.

Η επιτυχία επιχειρήσεων όπως η BYD δείχνει ότι η κινεζική βιομηχανική πολιτική δεν περιορίζεται πλέον στην παραγωγή χαμηλού κόστους αλλά στοχεύει στην παγκόσμια τεχνολογική πρωτοκαθεδρία.

Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στην ανάδυση μιας νέας μορφής γεωοικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ Κίνας και Ηνωμένων Πολιτειών. Η τεχνολογία μετατρέπεται πλέον σε στρατηγικό πεδίο διεθνούς ισχύος. Οι αμερικανικοί περιορισμοί στις εξαγωγές προηγμένων ημιαγωγών, οι κυρώσεις κατά της Huawei και οι συγκρούσεις γύρω από τις ψηφιακές πλατφόρμες καταδεικνύουν ότι η παγκόσμια οικονομία εισέρχεται σε μια περίοδο όπου η βιομηχανική πολιτική, ο κρατικός παρεμβατισμός και η τεχνολογική κυριαρχία επανέρχονται στο επίκεντρο.

Υπό αυτή την έννοια, η κινεζική πολιτική οικονομία δεν αποτελεί μόνο εθνικό μοντέλο ανάπτυξης αλλά και παράγοντα μετασχηματισμού της ίδιας της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Η άνοδος της Κίνας έχει συμβάλει στην αμφισβήτηση του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος που κυριάρχησε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και έχει επαναφέρει στο προσκήνιο τη σημασία της βιομηχανικής πολιτικής, της κρατικής χρηματοδότησης και της στρατηγικής ρύθμισης.

Ταυτόχρονα, το κινεζικό μοντέλο εμφανίζει σημαντικές αντιφάσεις. Η εκτεταμένη κρατική παρέμβαση έχει οδηγήσει σε προβλήματα υπερχρέωσης, υπερσυσσώρευσης παραγωγικής ικανότητας και αναποτελεσματικότητας σε ορισμένους τομείς. Η κρίση στον τομέα των ακινήτων, η υψηλή εξάρτηση από επενδύσεις υποδομών και οι εντάσεις μεταξύ πολιτικού ελέγχου και καινοτομίας αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για τη μελλοντική πορεία της κινεζικής οικονομίας. Παράλληλα, η αυξανόμενη πολιτική συγκέντρωση εξουσίας υπό τον Xi Jinping δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με το κατά πόσο ο εντεινόμενος κομματικός έλεγχος μπορεί μακροπρόθεσμα να περιορίσει τη δυναμική της επιχειρηματικότητας και της τεχνολογικής δημιουργικότητας.

Παρά τις αντιφάσεις αυτές, η Κίνα έχει ήδη συμβάλει αποφασιστικά στην επιστροφή του κράτους στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Η στροφή των Ηνωμένων Πολιτειών προς βιομηχανικές πολιτικές υψηλής τεχνολογίας, καθώς και οι ευρωπαϊκές συζητήσεις περί στρατηγικής αυτονομίας, πράσινης βιομηχανικής πολιτικής και οικονομικής ασφάλειας, αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την επίδραση που ασκεί η κινεζική άνοδος στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Η μελέτη συνεπώς της σχέσης κράτους–επιχειρήσεων στην πολιτική οικονομία της Κίνας δεν αφορά μόνο την κατανόηση ενός εθνικού μοντέλου ανάπτυξης. Αφορά επίσης την κατανόηση των μετασχηματισμών του σύγχρονου καπιταλισμού, της επιστροφής της βιομηχανικής πολιτικής και της μετάβασης προς μια εποχή όπου η οικονομική ισχύς, η τεχνολογική κυριαρχία και η γεωπολιτική ανταγωνιστικότητα συνδέονται ολοένα και περισσότερο.